

Sivistysvaliokunta

Valiokunnan kuulemistilaisuus tiistai 10.03.2026 klo 12.00.

THL:n lausunto Lapsiasiavaltuutetun kertomuksesta eduskunnalle 2026 K 1/2026 vp

THL:n näkemyksen mukaan sivistyspalveluja tulee tarkastella pitkäjänteisenä investointina lasten ja nuorten hyvinvointiin sekä hyvinvointi- ja terveyserojen kaventamiseen. Lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistäminen edellyttää sosiaali- ja sivistyspalvelujen tiivistä integraatiota, riittäviä resursseja sekä tiedolla johtamisen vahvistamista koko palvelujärjestelmässä. Hyvinvointi- ja terveyserojen taustalla vaikuttavat keskeisesti koulutukseen, työllisyyteen ja sosioekonomiseen asemaan liittyvät tekijät. Varhaiskasvatus, perusopetus, toisen asteen koulutus ja opiskeluhuolto muodostavat keskeisen ennaltaehkäisevän rakenteen, jonka kautta voidaan vahvistaa lasten ja nuorten osallisuutta, oppimista ja toimintakykyä sekä ehkäistä syrjäytymistä.

Samanaikaisesti syntyvyyden lasku ja lasten määrän väheneminen luovat paineita palvelurakenteiden sopeuttamiseen. Asiakasmäärien pienenemyssä investointeja voidaan lykätä, yksiköitä yhdistää ja resursseja siirtää muihin palvelusektoreihin, erityisesti ikääntyneiden palveluihin. Ilman strategista ja lapsivaikutukset huomioivaa arviointia tällainen kehitys voi heikentää koulutuksen, varhaiskasvatuksen ja opiskeluhuollon laatua erityisesti niillä alueilla, joilla tuen tarve on suurin, ja siten lisätä alueellista ja sosioekonomista eriarvoisuutta.

Lastensuojelun sijaishuollon korkeat kustannukset sekä sen rajallinen kyky ehkäistä pitkän aikavälin syrjäytymistä korostavat ennaltaehkäisevien sivistyspalvelujen sekä varhaista tukea tarjoavien sote-palvelujen merkitystä. Laadukas varhaiskasvatus, oikea-aikainen ja riittävä oppimisen tuki, toimiva opiskeluhuolto ja nuorisotyö ovat

keskeisiä tekijöitä, joilla voidaan ehkäistä kodin ulkopuolelle sijoittamista ja myöhempää palvelutarpeen kasaantumista. Varhaiseen tukeen investoiminen on siten paitsi sosiaalipoliittisesti perusteltua myös taloudellisesti kestävä.

Lapsiasiavaltuutetun esitykset

Lapsiasiavaltuutetun kertomus eduskunnalle nostaa esiin neljä keskeistä toimenpidekokonaisuutta lasten oikeuksien ja hyvinvoinnin vahvistamiseksi: lapsen edun ensisijaisuuden kirjaaminen perustuslakiin, lasten ja nuorten mielenterveyspalvelujen rakenteellinen uudistaminen, lapsipolitiikan arviointineuvoston ja lapsitiedon tietovarannon perustaminen sekä lastensuojelulain kokonaisuudistus. Ehdotukset muodostavat johdonmukaisen kokonaisuuden, jonka tavoitteena on vahvistaa lapsen oikeuksien velvoittavuutta, siirtää palvelujärjestelmän painopistettä korjaavista toimista ennaltaehkäisyyn sekä vahvistaa tiedolla johtamista lasten asemaa koskevassa päätöksenteossa.

Ensimmäinen ehdotus: lapsen etu perustuslakiin

Lapsen edun sisällyttäminen perustuslain perusoikeussäännöksiin vahvistaisi YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen 3 artiklan velvoittavuutta kaikessa lainsäädännössä ja julkisessa päätöksenteossa. THL on omassa toiminnassaan johdonmukaisesti edistänyt lapsen edun ensisijaisuuden toteutumista sekä lapsivaikutusten arvioinnin systemaattista käyttöä niin lainsäädännön valmistelussa, poliittisessa päätöksenteossa kuin laajojen yhteiskunnallisten uudistusten toimeenpanossa.

Tältä osin esitys on yhdenmukainen THL:n toimintalinjausten kanssa, eikä lapsen edun ensisijaisuudessa ole nähtävissä intressiristiriitaa sivistys- ja sosiaali- ja terveydenhuollon hallinnonalojen välillä. Päinvastoin, lapsen edun vahvistaminen perustuslaissa loisi yhteisen

normatiivisen perustan hallinnonalat ylittävälle päätöksenteolle. Perustuslain tasoinen sääntely voisi vahvistaa lapsivaikutusten arvioinnin asemaa ja lisätä johdonmukaisuutta tilanteissa, joissa lasten asemaan vaikuttavia ratkaisuja tehdään epäsuorasti esimerkiksi talous-, koulutus- tai sosiaalipolitiikan keinoin.

Toinen ehdotus: lasten ja nuorten mielenterveyspalvelujen rakenteellinen uudistaminen

Sivistysvaliokunnan toimialan näkökulmasta kertomuksen keskeisimmät kysymykset liittyvät lasten ja nuorten mielenterveyspalveluihin, opiskeluhooltoon sekä sivistyspalvelujen rooliin hyvinvointi- ja terveyserojen kaventamisessa. Kertomuksessa kuvataan kattavasti opiskeluhoitopalvelujen nykytilaa. Opiskeluhoolto on keskeinen osa lasten ja nuorten perustason mielenterveyspalveluja, koska palvelut ovat helposti saavutettavissa arjen kasvu- ja oppimisympäristöissä ja kykenevät tunnistamaan laaja-alaisesti mielenterveyden tuen tarpeita.

Koronapandemian jälkeinen palvelujen käytön notkahdus on palautunut, mutta alueelliset erot saatavuudessa ja henkilöstöresursseissa – erityisesti lääkärien ja psykologien osalta – ovat edelleen merkittäviä.

Kasvava mielenterveyden tuen tarve ja perustason palvelujen puutteet ovat viime vuosina siirtäneet opiskeluhoollolle tehtäviä, jotka eivät kaikilta osin kuulu sen lakisääteiseen perustehtävään. Esimerkiksi ADHD:n diagnostiikka ja hoito ovat kuormittaneet opiskeluhoiltoa ja vähentäneet mahdollisuuksia toteuttaa ehkäisevää ja yhteisöllistä työtä. Toukokuussa 2025 voimaan tullut alle 23-vuotiaiden terapiatakuu on lisännyt velvoitteita entisestään. Vaikka lievien oireiden varhaiset interventiot soveltuvat opiskeluhoollon toimintaympäristöön,

niiden laadukas toteutus edellyttää riittäviä henkilöstöresursseja, koulutusta, työaikaa ja esihenkilöiden tukea.

Lasten ja nuorten mielenterveyspalvelujen kestävän kokonaisuuden rakentaminen edellyttää valtakunnallisia rakenteellisia ratkaisuja. Lainsäädännön tasolla tulisi määrittää selkeä työnjako opiskeluhuollon, muiden perustason sosiaali- ja terveyspalvelujen sekä erikoissairaanhoidon välillä. Yhtenäinen kansallinen palvelurakenne mahdollistaisi sen, että ehkäisevä työ, varhainen tuki, perustason hoito ja erikoissairaanhoidon muodostavat toimivan jatkumon. Tämä turvaisi lapsille ja nuorille oikea-aikaisen ja oikean tasoisen hoidon asuinpaikasta riippumatta.

Kertomuksessa viitataan Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen esittämään malliin, jossa lasten ja nuorten mielenterveys-, päihde- ja riippuvuushäiriöiden perustason palvelut keskitetään hyvinvointialueille perustettaviin yleislääkärivetoisiin moniammatillisiin mielenterveystyöryhmiin. Mallissa lievien ja keskivaikeiden häiriöiden tutkimus ja hoito toteutettaisiin näissä työryhmissä, ja erikoissairaanhoidon tarjoaisi konsultatiivista tukea sekä vastaisi vaativammasta hoidosta.

Tällainen rakenne loisi edellytykset yhdenvertaisille palveluille koko maassa ja mahdollistaisi opiskeluhuollon keskittymisen ehkäisevään työhön ja varhaiseen tukeen. Toimiakseen rakenne edellyttäisi myös sosiaalihuollon perhepalvelujen, kuten kasvatus- ja perheneuvonnan, riittävää resursointia, sillä kyseisillä palveluilla on opiskeluhuollon ohella merkittävä rooli lasten mielenterveyshäiriöiden ehkäisyssä ja varhaisessa tuessa.

Erityistä huomiota tulee kiinnittää siihen, että lasten ja nuorten päihde- ja riippuvuuspalvelut integroidaan tiiviisti mielenterveyspalveluihin. Nykytilanteessa palvelujen eriytyneisyys voi johtaa siihen, että päihdeongelma muodostuu esteeksi mielenterveyden hoidon saamiselle. Integraation vahvistaminen on

välttämätöntä sekä palvelujen vaikuttavuuden että lasten oikeuksien toteutumisen näkökulmasta.

Lainsäädännöllä turvattavat yhtenäiset palvelurakenteet ja selkeä työnjako lasten ja nuorten mielenterveyspalveluissa ovat ensisijaisesti lasten ja perheiden oikeus ja etu. Samalla selkeät rakenteet hyödyttävät merkittävästi myös ammattilaisia niin sivistystoimessa kuin sote-sektorilla, sillä ne edistävät sujuvaa palveluohjausta, vähentävät päällekkäistä työtä ja tukevat monitoimijaista, hallinnonalarajat ylittävää yhteistyötä. Sote-uudistus on arvioiden mukaan lisännyt palvelurakenteiden yhtenäisyyttä, ja hyvinvointialueet ovat nimenneet aiemmin usein puuttuneen vastuutahon lasten mielenterveyspalveluille perusterveydenhuollossa. Alueelliset ratkaisut ja resursointi kuitenkin vaihtelevat edelleen merkittävästi. Lasten ja nuorten mielenterveystyön kokonaisuus ja tehtäväjako edellyttävät edelleen selkiyttämistä.

Opiskeluhoitopalvelujen näkökulmasta yhtenäiset rakenteet ovat erityisen tärkeitä. Opiskeluhoollon tulee voida keskittyä ehkäisevään ja yhteisölliseen työhön sekä lievien oireiden varhaiseen tukeen. Ilman selkeää työnjakoa riskinä on, että opiskeluhooltoon kasaantuu vaativampia diagnostiikka- ja hoitotehtäviä, mikä heikentää sen perustehtävän toteutumista.

Kolmas ehdotus: lapsipolitiikan arviointineuvoston ja lapsitiedon tietovarannon perustaminen

Lapsiasiavaltuutettu esittää lapsipolitiikan arviointineuvoston perustamista lapsiasiavaltuutetun toimiston yhteyteen. Arviointineuvoston tarpeellisuutta voidaan tarkastella kahdesta näkökulmasta: onko kyse uuden rakenteen tarpeesta vai nykyisten resurssien riittämättömyydestä lapsipolitiikan systemaattiseen arviointiin. Keskeistä on, että lapsipolitiikan tavoitteiden toteutumista,

lapsivaikutusten arviointien laatua ja politiikkatoimien vaikutuksia seurataan riittävän riippumattomasti ja tutkimusperustaisesti.

Esitys yhteisen lapsitiedon tietovarannon luomisesta on kannatettava. Hallinnonalarajat ylittävä, kattava tietovaranto edistäisi yhteistä tilannekuvaa lasten hyvinvoinnista, siihen vaikuttavista tekijöistä ja muutostarpeista. Se vahvistaisi tiedolla johtamista sekä kansallisella että alueellisella tasolla. Kaikkien lasten ja nuorten perustason sote-palveluiden merkittävä kehittämishaaste on vaikuttavuustiedon kokoaminen ja hyödyntäminen. Yhtenäinen lapsitiedon tietovaranto mahdollistaisi kansallisesti vertailukelpoisten indikaattorien kehittämisen ja vahvistaisi palvelujen vaikuttavuuden arviointia.

Neljäs ehdotus: lastensuojelulain kokonaisuudistus

Lapsiasiavaltuutettu korostaa tarvetta uudistaa lastensuojelulaki kokonaisuutena ja siirtää painopistettä ennaltaehkäiseviin ja varhaisen tuen palveluihin. Tämä tavoite on perusteltu ja kannatettava. Samanaikaisesti valmisteltava sosiaalihuoltolain uudistus tarjoaa mahdollisuuden vahvistaa varhaisen tuen perhepalveluja lainsäädännöllisesti ja ehkäistä erityispalvelujen kasvua. On kuitenkin huomattava, että mikäli uudistuksiin kohdistuvat 100 miljoonan euron vuosittaiset säästöt kohdennetaan virheellisesti, riskinä on, että lastensuojelun kustannukset kasvavat entisestään korjaavien palvelujen tarpeen lisääntyessä.

Lastensuojelulain ja sosiaalihuoltolain laajat samanaikaiset uudistukset edellyttävät huolellista yhteisvaikutusten ja lapsivaikutusten arviointia. Arvioinnissa tulee huomioida myös sivistystoimen ja sitä ohjaavan lainsäädännön näkökulma, sillä lasten arki rakentuu useiden hallinnonalojen yhteisvaikutuksessa.

Lisäksi on huomioitava, että suuret lainsäädäntöuudistukset vaikuttavat laajasti tiedonhallintaan ja voivat viivästyttää

sosiaalihuollon tietopohjan ja tietojohdamisen vahvistumista.
Merkittävät lakimuutokset edellyttävät riittävää toimeenpanoaikaa,
koulutusta ja tukea, jotta uudistusten tavoitteet toteutuvat
käytännössä eivätkä jää hallinnollisiksi muutoksiksi.

Pääjohtaja

Mika Salminen

Johtaja

Piia Aarnisalo

SIGNATURES

ALLEKIRJOITUKSET

UNDERSKRIFTER

SIGNATURER

UNDERSKRIFTER

This document contains 7 pages before this page

Dokumentet inneholder 7 sider før denne siden

Tämä asiakirja sisältää 7 sivua ennen tätä sivua

Dette dokument indeholder 7 sider før denne side

Detta dokument innehåller 7 sidor före denna sida

authority to sign

representative

custodial

asemavaltuus

nimenkirjoitusoikeus

huoltaja/edunvalvoja

ställningsfullmakt

firmateckningsrätt

förvaltare

autoritet til å signere

representant

foresatte/verge

myndighed til at underskrive

repræsentant

frihedsberøvende